

Historikernas betydelseunderskott – och dess botemedel

Sverker Sörlin

När jag började läsa historia i slutet av 1970-talet hade jag inga planer på att bli ”historiker”. Ordet var för stort för mig. Jag funderade egentligen på att bli jägmästare, läkare eller psykolog. Men i stället för att tacka ja till någon av de utbildningsplatser jag erbjöds för dessa begripliga yrkesvägar valde jag, kanske vägled av någon dunkel impuls av självinsikt, att åtminstone för en tid fly till historien. Det blev en lång tid. Först idéhistoria, sedan historia, med tidigmodernisten Kerstin Strömberg-Back som fängslade huvudlärare, så ekonomisk historia, innan jag återvände till idéhistorien med Ronny Ambjörnsson som handledare fram till doktorsexamen 1988. Då hade det gått mer än tio år sedan jag började och även om jag gjorde mycket annat emellan – läste på folkhögskola, reste i Afrika och arbetade med kulturjournalistik och utställningsprojekt – så hade jag börjat acceptera att jag kanske ändå var historiker. Inte minst, tror jag, för att jag blivit varse att jag kunde ha en utkomst som historisk forskare och lärare, nästan som om jag hade varit jägmästare.

För att kunna tänka på mig själv som historiker behövde jag alltså få en inblick i professionens vardag. Att vara historiker hade från början ingen tydlig samhällelig funktion för mig och de första terminernas studier gav heller inte många insikter i frågan om vad man kunde göra av historisk kunskap. Vad var en ”historiker”? En del av mina studier ingick i en lärarutbildning, ännu ett yrke som var begripligt. Men innerst inne tvivlade jag på att jag skulle bli lärare, mer och mer började det rena historieintresset ta överhanden. Det var helt enkelt oavslutligt intressant att studera historia, och ju mer jag ägnade mig åt det, desto intressantare blev det. Kanske därför att inget område av historien verkade kunna uttömmas utan bara fylldes med mer och mer innehåll ju mer jag lärde mig från andra områden, inklusive de andra ämnen som jag parallellt ägnade mig åt (etnologi, sociologi, nationalekonomi, geografi, statsvetenskap).

Detta knöt an till svaret på en fråga som jag fick irriterande ofta av släkt och kompisar: ”Vad ska du bli?” Jag kunde ju inte säga ”historiker”, så jag sade i stället att jag var på jakt efter ett sammanhang. Jag ville förstå samhället och den värld vi lever i och för just detta föreföll mig historisk

kunskap särskilt lämpad, kanske allra mest den ekonomiska historien. Det var också fullständigt uppriktigt, jag gav svaret lika mycket till mig själv som till andra, eftersom jag var i trängande behov av ett motiv för mina tidskrävande studier. Här fanns en genuin drivkraft, men intressant nog var den inte riktigt erkänd, ens av mig själv. Den passade heller inte in på de fåtaliga historiker jag mött, de som undervisat mig i historia i skolan eller de som skrivit viktiga historiska verk som till och med jag kände till: Geijer, Herodotos, Grimberg, Marx (som var den jag då läst mest av). Jag uppfattade inte att det svenska samhälle jag ingick i hade några väsentliga historiker, jag visste i alla fall inte namnet på någon; de arbetade väl bakom kulisserna. Men jag var ändå djupt övertygad om att historisk kunskap var helt central för att förstå samhället och utveckla det vidare. Denna övertygelse har sedan aldrig övergivit mig.

I allt detta låg en paradox, men kanske var jag ändå inte otypisk. Historisk kunskap framstod nog för de flesta som för några årtionden sedan befann sig i övergången mellan gymnasium och högskola som anonym och diffus. I och för sig var den väl grundläggande, ungefär som matematik eller kemi, men samtidigt marginell i det att man inte ansågs behöva veta något om den historieskrivning som blev till just nu. Så var det inte med politik, musik, litteratur, idrott, underhållning, konst; där hände det saker hela tiden och jag kunde namnge hur många som helst som verkade inom vart och ett av dessa fält. Men ingen historiker (utom Hatte Furuhagen, känd från TV, men han var kanske arkeolog?). Inte ens de fåtaliga historiska arbeten jag hade läst brydde jag mig egentligen om vem som skrivit, jag såg inte på dem som litteratur eller uttryck för en viss författares tolkning, eller ett nytt perspektiv, utan snarare som information, i stort sett given.

Historikernas underlåtenhetssynder

Så är det inte längre. Nu finns historiker som är kändisar, historiskt orienterade författarskap har fått en stor plats och historiska böcker paraderar i pocketkioskerna. Det finns populär historia i tidskrifter och magasin. Bokklubben Clio grundades 1987. Ett svar på frågan varför vi är historiker är därmed också givet: många har tagit historievägen till underhållande, intresseväckande och levande författarskap.

Inte alla historiker har gillat det. När underhållningshistorikerna klev fram på allvar, med namn som Herman Lindqvist och Jan Guillou, var de professionella historikerna förutsägbart skeptiska. Men kritiken var ytlig i den meningen att den mest handlade om brister i hantverket, om historieberättandets metodiska torftighet. Yrkeshistorikerna vann faktadebatten på ganska enkla weibullska poäng, men kanske förlorade man samtidigt den

större debatten om vad samhället och publiken egentligen kunde förvänta sig av historiker? Bara mer underhållning, fast med korrekta fakta?

I själva verket hade historikerna många underlåtenhetssynder att svara för. Den kanske allra största var att man låtit den expansiva samhällsforskningen ta hand om rollen som samhällets kommentator och relevanta kunskapsförsörjning. Ekonomer, sociologer, statsvetare och pedagoger fyllde sidorna i efterkrigsdecenniernas offentliga utredningar och uppträdde som rådgivare och experter i verk, myndigheter och institut. Typiskt nog fick de också sin egen fakultet vid universiteten 1964. Historiker och andra humanister fick hålla till godo med en i status och utrymme relativt sett krympande "resthumaniora" och definierade sin samhällsroll snarast i negativ kontrast till de andra fakultetsområdena, med tiden allt mer defensivt. Läroböckerna i historisk teori och metod under andra halvan av 1900-talet var ensidigt fokuserade på metod. De handlade nästan inte alls om historievetenskapens samhällsuppgifter eller vad en historiker kan vara för figur, utöver en akademisk professor eller en gymnasielektor. De ställde sällan den helt avgörande frågan "Varför historia?" – inte förrän helt nyligen i en fin skrift av Klas Åmark.¹

Den självförståelse som framträdde i de äldre, för övrigt ganska fåtaliga, skrifterna om historieämnets karaktär och uppgifter är närmast att förstå som en variant på den naturvetenskapliga vetenskapssynen: historiker ägnar sig åt att genom forskning inkrementellt förskjuta kunskapsläget ett stycke framåt. Och när de inte gör det motiverar de gärna sin existens med en ganska vag och kravlös retorik om bildning, ett rikare liv, mångfald och kulturell förståelse, alltsammans utmärkta ting men nästan alltid tamt formulerade i jämförelse med den skärpa som brukar användas när till exempel metodfrågor kommer på tal. Orsakerna till detta är många. Idéhistorikern Victoria Höög har knutit denna tendens bland inte bara svenska utan även nordiska humanister till en nyhumanistisk bildningstradition, där man aktivt ställt sig utanför samhällsnyttan och därför haft svårare att försvara sina positioner mot politiker och näringsliv. Humanister, bland dem historikerna, har "varit ovilliga att hävda att de har en samhällsroll".²

Uttalandet är tillspetsat, men inte orimligt. Möjligen har skillnaderna mellan de nordiska länderna varit större än Höög låter förstå. De nationella identitetsbyggande rollerna i unga nationalstater med frigörelseprocesser bakom sig, som Norge och Finland, är annorlunda än de varit i de gamla nordiska imperierna, Danmark och Sverige. Samhällsrollen för historikerna i de senare, och jag tror särskilt i Sverige, kan beskrivas som mer centralistisk och statsnära, historikern som hyperkorrekt statlig ämbetsman, medan den i Norge och Finland varit mer engagerad och nationell. De senare länderna har också mer synliga och offentligt namnkunniga historiker med en roll

som lärda uttolkare av nationens väsen och riktning. Särskilt i Norge har dessutom lokalhistoria varit något av ett storskaligt övningsfält för professionella historiker i karriären.

I Sverige har frågan om vad den historiska kunskapen kan uträtta i samhället inte spelat samma roll. Möjligen kan den radikalaste vänsterperioden, från mitten av 1960-talet fram till omkring 1980, ses som ett undantag. Då tillskrevs historien av många en instrumentell samhällsroll som den inte haft sedan den patriotiska Hjärneskolans dagar. Den tanken var alldeles för enkel och ideologiskt bestämd för att fungera på längre sikt, men möjligen hade den det goda med sig att den öppnade för en litet friskare diskussion om historieforskningens uppgift. Men i de professionella tidskrifterna följdes debatten inte upp. Våra vetenskapliga husorgan, *HT*, *Scandia*, *Lychnos* med flera, har mycket sällan rest frågan, utan implicit antagit en konsensus.

Vem är historiker och vad gör en sådan?

Men någon sådan konsensus föreligger inte längre. Vad en historiker är eller gör är inte längre lika givet och den som i dag slår in på historikerbanan kan i ännu mindre grad än jag själv gjorde för trettiofem år sedan veta vad som väntar. Orsakerna är mestadels positiva och har inte främst att göra med humanioras bristande resurser utan med djupgående strukturella förändringar i den akademiska kunskapens samspel med samhället. En historiker i dag kan vara så mycket och göra så mycket, i så skilda sammanhang – och ändå är det som om denna stora utveckling inte engagerat oss tillräckligt.

En viktig drivkraft är historikersamfundets kvantitativa expansion. I en bok om framtiden för humanistisk kunskap, *Alltings mått* (2012), tog jag och Anders Ekström fram detta som alldeles grundläggande. Just historieämnet är ett av våra exempel; det finns tio gånger så många akademiskt verksamma historiker i dag som 1950 och tillväxten är säkert likartad om man ser till dem som läst historia på högskolenivå men inte är akademiska historiker.³ Det är egentligen denna expansion som gör frågan alltmer akut: den växande professionen (som jag här vill kalla den) kan rimligen inte bara ägna sig åt att "genom forskning inkrementellt förskjuta kunskapsläget". Med "Därför är vi historiker" måste vi mena något mer – av fler. Vi bör snarare tala om alla oss som använder vår professionella historikerkunskap i olika dagliga värv. Vi är heller inte enkla att indela, hierarkiskt eller på andra sätt. Vi som är akademiska forskare är på samma gång, helt eller delvis, författare, kritiker, rådgivare, debattörer, lärare, experter. Många av dem som vi utbildat men som inte arbetar i högskolan har samma funktioner, i olika blandning och valörer.

Med andra ord: historikerna har redan i kraft av sitt växande antal en

alltmer vidgad samhällsroll. Men den syns inte så enkelt, den framträder inte under sitt riktiga namn, som "historia". Eller som jag hellre vill formulera det: den saknar tydlig artikulation. Delvis hänger det samman med den exklusiva och ibland inåtvända självförståelsen, att vi till skillnad från nästan alla andra samhällsforskare sysslar med det förflutna och inte med nuet eller framtiden. Historikerna placerade länge sig själva i en egen sfär, med bred marginal på den främre sidan om vad Torsten Hägerstrand kallat "nuets smala näs". Visserligen har detta näs alltmer börjat korsas av framsynta historiker; Birgitta Odén har berättat hur hon gjorde det i en studie för forskningsberedningen redan 1972.⁴ Inom professionen är samtidsanknytningen numera accepterad, till och med institutionaliserad på Södertörns högskola, om än metodiskt och teoretiskt underbearbetad och långtifrån självklar. Men historikerbegreppet, och de förväntningar det framkallar, har inte ändrats nämnvärt. Stereotypen av en historiker är en akademiskt verksam person som sällan lämnar sitt arkiv eller ämbetsrum. En historiker som exempelvis arbetar på en myndighet eller som journalist, uppfattas sällan i första hand som historiker och betitlas heller inte så.

Detta har också att göra med att den mångfald av funktioner som historisk kunskap har sällan formuleras till en sammanhängande föreställning om vad historikerna kan åstadkomma nu eller i framtiden. I viss mån är detta ett kunskapsproblem. Vi har en mycket ofullständig bild av vad svenska historiker utanför akademien haft för sig. Kartläggningar saknas i stort sett. Det gäller humanister generellt, vilket vi också diskuterade i *Alltings mått*. Jämfört med tydliga professioner som jurister, lärare, läkare, ingenjörer, vilkas arbetsmarknader är erkända och avgränsade, är historikerna en amorf grupp, även om det förstås är klart att skolan och museerna är två stora arbetsfält, medierna och förvaltningen två andra. Sanningen är troligen den att historiker smyger sig in litet varstans i samhällsväven. Borde det inte vara viktigt att veta var och hur det sker?

När jag ser historiker göra nytta i offentligheten så är det ofta i en roll som består i att anlägga ett icke-förväntat perspektiv, snarare än att erbjuda en historisk jämförelse eller ledtrådar till nuet. Det är befriande. Expertis i konventionell mening innebär nästan alltid ett privilegierande av ett bestämt sätt att se en fråga eller ett problem. Man behöver sällan lyssna många sekunder på en ekonom, statsvetare, ekolog eller läkare innan man förstår vilken expertis de är bärare av. Historikern, oavsett specialisering, kan i den meningen känna sig frustrerad över att han eller hon sällan tillfrågas om sin centrala expertis. Men varför skulle Thukydides skildring av det peloponnesiska kriget ha något att säga om den grekiska krisen i dag?

Denna frustration kan vändas till en favör. Historikerns bidrag varken kan eller bör vara att leta fram specifika paralleller till dagens händelser

utan tvärtom att använda sitt breda, ofta brokiga, urval av kunskap till att göra andra slags analyser och bedömningar än de specialister som utgår från en smalare disciplin. Det har att göra med något man kunde kalla historikerns icke-privilegierande hållning. Visserligen är specialiseringen långt driven, eftersom vi behöver empirisk fördjupning. Historien handlar aldrig om sig själv. Den är en historia om något: politik, kriser, demografi, rättstillämpning, sociala förhållanden, krig, ekonomi, miljö, infrastruktur, kön, idrott – listan kan göras hur lång som helst och det finns numera historiker för nästan allt. Men oavsett specialisering tvingas historikern alltid till en syntes av många kunskapsområden för att kunna säga något meningsfullt, bortom de enskilda fakta. Historikern privilegierar inte en viss typ av förklaringar och tar därmed ett större ansvar för att söka det som är väsentligt.

Expertis – bidragande och interaktiv

Denna uppgift, alltid svår och ibland tung som en kvarnsten om historikerns hals, är samtidigt en möjlig grund för formuleringen av en samhällsroll. Historikerns syntetiska samhällsförståelse, med bred förankring i empiri och teori från mängder av disciplinära områden (sociologi, ekonomi, statsvetenskap, geografi, ekologi; historikerna är vetenskapssamhällets kleptomaner, i sin sökariver överträffade kanske bara av romanförfattare) är inte bara viktig i sig. Den är också mycket mer användbar än vad de flesta har klart för sig, och historikerna själva har inte alls varit så aktiva som vi borde för att göra detta känt, för våra studenter och för omvärlden. Denna samhällsförståelse skänker skepsis, en oskattbar tillgång för alla som skall bedöma och värdera något. Den ger insikt om att allt tar tid, att det förflutna dröjer sig kvar trots all dånande omvandling. Den vetter dessutom framåt med den egenskap som är så svår att fånga men som kan sammanfattas med ordet omdöme.

Omdöme är det som lätt försvinner när expertis formas, och alldeles särskilt när expertisen är starkt specialiserad. Det har under senare år kommit en mängd viktiga analyser av vad expertis är och hur den formats under olika sociala och politiska villkor. En del av denna litteratur försöker gruppera och kategorisera experter utifrån deras roller, från konsekvensneutrala rådgivare till agendasättande aktivistsakkunniga.⁵ En annan del av litteraturen har framgångsrikt kunnat visa hur expertis under det senaste århundradet, och alldeles särskilt under det senaste halvsekklet, datorernas tid, knutits till möjligheten att göra kvantitativa förutsägelser. Siffror har skapat både trovärdighet och legitimitet, vad Theodore Porter kallat *Trust in Numbers* (1995).⁶ Detta slags expertis har gått att tillämpa på miljö

och klimat lika väl som på demografi, ekonomi, arbetsmarknad, hälsa, teknik.⁷ Vi talar här inte bara om förutsägelser för rådgivning utan om teknologier för samhällsstyrning som kanske främst uppmärksammats av vetenskapssociologer och STS-forskare (Science and Technology Studies) men som borde vara mycket relevant för historiker. I Norge har exempelvis ekonomi- och miljöhistorikern Kristin Asdal visat hur en analys av sådana "tallteknologier" kan användas för att omtolka industrihistorien, jordbrukets utveckling, byråkratins funktioner och metoder för statlig styrning, alltså centrala delar av norsk efterkrigshistoria.⁸ Samtidigt verkar det nu som om de kvantitativa förutsägelseerna och uppföljningssystemen råkat in i en allt djupare kris, vilket skapat nya öppningar för det historiska omdömet.

En intressant del av expertislitteraturen handlar om hur olika professionella grupper placerar sig i ett slags kunskapens ekologi. Vetenskapssociologerna Harry Collins och Robert Evans skiljer mellan sådana experter som har en erkänd roll i produktionen av ny kunskap, *contributory expertise*, och sådana som i och för sig kan vara mycket kunniga men som saknar detta erkännande och i stället ägnar sig åt förmedling, syntes eller reflektion. Dessa kvalificerade brukare av kunskap, vad Collins och Evans kallar *interactional expertise*, interagerar mellan den originella kunskapens producenter, som per definition är få, och en större samhällslig arena där kunskap efterfrågas av andra skäl än att den är en inkrementell förskjutning av ett kunskapsläge. I den första, "bidragande", gruppen finns främst forskande specialister, i den senare, "interagerande", ingår exempelvis rådgivare, byråkrater och journalister. I den senare gruppen ingår också många forskare, eftersom forskare i regel är "bidragande" endast på små områden men samtidigt, för att kunna ge sammanhang och relevans åt sin framställning, måste infoga sin nyvunna specialkunskap och då utgör "interagerande" expertis.⁹

För historiker bör Collins och Evans analys vara av särskild betydelse. Historiker är mer än de flesta forskare beroende av att vara på samma gång bidragande och interagerande. Möjligen kan man säga att det scientistiska ideal som hade en hel del medvind under den mest cliometriska perioden, från 1960- till 1980-talet, lockade historikerna att styra bort från den interagerande kunskapen och göra historieskrivningens produkter mer lika de kontextfattiga artiklarna inom naturvetenskap, teknik och medicin. Detta präglade en del av försöken att ta sig över "nuets smala näs". Men dessa försök gav, tvärtom vad som var avsikten, knappast underlag för en stärkt samhällsroll åt historikerna. Historisk kunskap kunde inte användas så. Den scientistiska parentesens sammanföll tvärtom med vad som förmodligen var den period i Sverige när historiker haft lägst status och bidrog säkert till att jag vid avslutat gymnasium knappt kunde namnge en enda samtida svensk historiker.

Om historieskrivning uteslutande handlar om sådant där historikern kan svara för bidragande expertis, och alldeles särskilt om den försöker imitera de smala samhällsdisciplinerna, riskerar den att bli poänglös. Påfallande många av de mest framträdande historikerna, sådana som utgör förebilder inom vår profession, är tvärtom superspecialister på interagerande expertis i Collins och Evans mening. Jag vill ge ett enda exempel, ett som jag följt nära: Alfred Crosbys banbrytande, och mycket omdiskuterade, ekologiska och epidemiologiska tolkning av Västerlandets globala hegemoni i boken *Ecological Imperialism* (1986). Den bygger på en originell grundidé, rotad i Crosbys forskning om interkontinentalt utbyte ända tillbaka till hans doktorsarbete om hampahandeln mellan Amerika och Ryssland,¹⁰ men är i allt väsentligt en eklektisk summering av forskning från allsköns olika områden utförd av andra. Inom de allra flesta områden han skriver om är Crosby inte "bidragande expertis", hans roll är just "interagerande" i förhållande till all denna kunskap från medicin, arkeologi, ekologi, växtgeografi. Det är genom sitt *perspektiv* han bidrar med omvälvande ny kunskap.¹¹

Man kan i förbigående göra observationen att den ännu oöverträffade formen för detta slags framställning är boken. Syntetiska framställningar tar plats och kräver samarbete med förlag som vill nå ut till många läsare med en ny tolkning eller ett viktigt budskap. Redan av detta följer en dagsaktuell slutsats: att vi bör fortsätta att skriva böcker. Vilket inte hindrar att vi svenska historiker bör intressera oss betydligt mer för att publicera forskningsartiklar i internationella tidskrifter; också de mer namnkunniga bland oss (och även andra svenska humanister) är ännu påfallande osynliga för en internationell publik.

Även om skrivandet är en central del i vår identitet och funktion kan en samhällsroll förstås inte bara handla om publiceringsformer. Vårt betydelseunderskott ligger inte först och främst där utan i den mycket blygsamma roll vi spelar i ett vidare samhälleligt beslutsfattande och i att svara för underlag till formeringen av medvetande och debatt. Att ändra på det är vårt främsta gemensamma intresse.

Också här kan distinktionen mellan bidragande och interaktiv expertis vara användbar. Samhälleligt nyttiggörande av historisk kunskap är bara i mycket marginell mening en fråga om att införliva de allra senaste forskningsrönen. Denna föreställning är en ideologisk faktoid från den linjära modellens tid. Tankegången var att vetenskapen i frihet och avskildhet skulle producera ny kunskap som sedan skulle sugas upp och omsättas i olika former av tillämpning. Modellen gällde främst för teknik, medicin och naturvetenskap där lönsamma innovationer skulle växa på den nya kunskapsens grund. Men också bland historiker anammades samma föreställning om att grundforskningens resultat skulle finna vägen ut till lärare, museer,

läromedelsproducenter och i idealfallet så småningom bilda en ny syntes. Men på samma sätt som en omfattande forskning har visat att denna modell ger en felaktig bild av innovationsprocesser – de är mycket mer interaktiva och ”stökiga” – vill jag hävda att detta slags logik är lika falsk och missvisande för hur historisk kunskap omsätts i samhället. I den terminologi som jag använder här skulle man kunna säga att det bidragande och det interaktiva tvärtom befinner sig i en icke-linjär relation. Den relationen borde intressera oss mer.

Vad vi har gjort i svensk historievetenskap är att ägna det mesta av vår uppmärksamhet åt den bidragande sidan av vår profession medan vi inte alls i tillräcklig utsträckning problematiserat den interaktiva. I detta ligger också, tror jag, en viktig förklaring till att historisk kunskap har en så pass svag ställning i svensk offentlighet, kultur och politik. Historieämnets kräftgång i grundskolans och gymnasiernas läroplaner under flera årtionden skulle knappast ha varit möjlig om historieforskningen hade agerat på ett annat sätt för att hävda sin relevans och uppträda mer interagerande, markera sin hemorts rätt på fler arenor, så som andra professioner lyckats göra.¹²

Det jag säger kan förefalla onödigt negativt. Finns det inte positiva svenska exempel som jävar min bild? Jo, det gör det. I offentligheten finns det numera flera historiker som skickligt, fyndigt och klokt bidrar, ofta med kommentarer som är oväntade och perspektivgivande, och på helt nya områden. Här kan vi verkligen tala om framsteg. När det gäller frågor om islam och Mellanöstern lyssnar vi gärna på Mohammad Fazlhashemi, idéhistorikern, som skrivit flera böcker i ämnet. Om medicin, diagnoser och sjukdom talar Karin Johannisson insiktsfullt och stundom med ironiskt bett mot modediagnoserna. I frågor om offentlig ekonomi och förvaltning har Gunnar Wetterberg vunnit en aktad ställning, inte bara för sin historiska sakkunskap utan också för sin förmåga att använda den för att kritisera missförhållanden och söka nya, ibland djärva men alltid tänkbara lösningar. Henrik Berggren gick från universitetet vidare till *Dagens Nyheter*, skrev en tid ledare där det historiska perspektivet skänkte profil åt inläggen, och så kom en Palmebiografi som nådde stor publik och påverkade det offentliga samtalet. Fler namn kunde nämnas, alla med starka profiler i offentligheten: Ann-Sofie Ohlander, Lars Magnusson, Yvonne Hirdman, och förstås många andra.

Kanske befinner sig historikerna relativt sett på frammarsch. Det tycks mig som om ekonomernas och statsvetarnas värsta hegemoni är förbi, särskilt efter den ekonomiska kraschen 2008, som blev en kris också för idén om en predicerande expertis. Den auktoritativa rösten har blivit mindre entydig, vilket gynnar historiker, som sällan är förtjusta i entydighet.

Men, ändå, historikerna förblir relativt få och de som syns framträder inte

så ofta, i synnerhet inte i mainstream-medierna. Och lämnar vi medierna, där historikerna ändå klarar sig relativt väl, och går till organisationernas, myndigheternas, näringslivets och politikens expertis så skall vi fortfarande bara sällan finna historiker i framskjutna roller, och inte alltid med historikerhatten på. Jag har själv upplevt hur jag i rådgivning och debatt gång på gång blivit anlitad som expert på ämnen som universitet, forskningspolitik och miljöpolitik, mera sällan som ”historiker”.

Och inget fel med det, ett kameleontiskt drag är nödvändigt för att kunna fungera i skilda miljöer och därmed vara just relevant. Men varför skall, liksom a priori, det historiska omdömet anses oviktigt? När det är just detta som jag menar är vår största tillgång. I detta ligger ett äkta problem. Vi borde återupprätta det historiska omdömet på ett sådant sätt att dess betydelse och relevans står klar. Och det måste vara *vår* uppgift, vi kan inte gärna begära det av andra, för uppgiften kräver att man vet från insidan vari den historiska icke-privilegierande blicken består. Det handlar om att synliggöra betydelsen av något som inte är tydligt instrumentellt – alltså inte de typiska yrkeskunskaper som jag ett kort ögonblick lockades av som nittonåring, ett slags sireernas sång – utan något annat, både större, vagare och viktigare.

Postdisciplinära kunskapsmiljöer och generativ kritik

Vad är då denna fantom som jag här talar om och som vårt samhälle borde ha mer av och som därför historikerna borde lägga mycket större vikt vid att formulera och praktisera? I vår bok *Alltings mått* talade vi om en *generativ kritik*, en kritik som inte bara handlar om att se svagheter och formulera missförhållanden (som förstås är viktigt) utan om att förmå definiera nya sätt att tolka och förstå samhället och världen. Att ange dagordningen för vad som är viktigt, rotat i en historisk förståelse. Historiskt förknippat vi sådant med framstående tänkare, sociala rörelser, på senare tid med naturvetenskapens upptäckter av globala krisfenomen inom klimat och miljö, men också från tid till annan med akademiska grupperingar och initiativ.

Så – varför inte med historiker? Den generativa kritiken, så som jag uppfattar den, förutsätter ny forskning, alltså bidragande expertis – för det måste den göra, annars förlorar den i längden sin inomvetenskapliga legitimitet. Jag tänker mig att den har sina hemmabaser i rikt utrustade och sinnrikt sammansatta akademiska miljöer där historiker bidrar med väsentliga delar, men där de också samarbetar med andra. Men den förutsätter också ett levande samband med den interagerande expertisen och bör överlappa med denna i viktiga delar.

Jag föreställer mig att den kunskap som uppstår och lever i en sådan

miljö och som kan svara för en generativ kritik har ett antal kännetecken. Här har jag listat några sådana.

För det första kräver denna kunskap *överblick*, bredd. Det slags historikerkompetens jag tror bygger samhälleligt förtroende och gör oss angelägna vilar på en unik förmåga att associera och formulera nya samband. Det gör att historikerna bör bejaka bred beläsenhet, närmast allåteri och eklekticism. Detta har inte varit vetenskapliga dygder i alla ämnen och alla tider, men de har stolta traditioner i humanioras historia från den tid då ord som *dilettanti* och *amatori* hade positiv klang.¹³

För det andra kräver den en förmåga till *syntes*. Med det menar jag sammanfogandet av skilda kunskapselement till större sammanhang i en form som gör kunskapen både tillgänglig och angelägen. Narration är en av dessa former, en annan är analytisk argumentation; ingen kan uteslutas och båda kan vara mycket effektfulla.

En tredje egenskap vill jag kalla *translation*. Jag syftar här på förmågan att göra historisk kunskap giltig för vår tids förhållanden. Detta är inte en fråga om tillfälligheter eller tur utan bara enkel medial logik som gör att historiker som vet något om häxeri alltid intervjuas inför påsken eller att en miljöhistoriker kallas in när någon naturkatastrof inträffat. Men i de flesta fall är translationsarbetet något som måste göras av oss själva. Jag är övertygad om att denna översättningsförmåga kan tränas systematiskt, prioriteras i utbildning och forskarutbildning och premieras i den akademiska meriteringen.

En fjärde egenskap är vad jag med inspiration från den brittiske public policy-forskaren Andy Stirling vill kalla *ansvarstagande värdering*. Stirling själv använder begreppet ”directionality”.¹⁴ Han utgår från innovationsdebattens föreställning om att all kunskap som leder till ekonomisk tillväxt är bra. Hans egen föreställning är att det inte alls är självklart: bara om innovationerna för samhället i en hållbar riktning bör de betraktas som framsteg och bejakas av forsknings- och innovationspolitiken. På samma sätt menar jag att vi som historiker bör känna ett ansvar för att värdera den samhällsutveckling vi analyserar och förklarar. Vi kommer inte att vara överens om allt, men vi måste känna med dem som hamnat på historiens skuggsida. Ungefär som det finns en etik för advokater, journalister och läkare bör vi ha en historikeretik. Det kommer att inge respekt och göra oss värda att lyssna till när vi använder vår kunskap för att bygga ett meningsfullt omdöme, vilket förutsätter värdering.

Dessa övergripande egenskaper hos den relevanta kunskapen motsvaras i min föreställning också av några egenskaper som krävs av de enskilda historikerna för att vi skall kunna vidga vår samhällsroll. Om de överordnade egenskaperna alla måste föreligga i de väsentliga kunskapsmiljöerna, så är

det annorlunda med de individuella egenskaperna. De både kan och måste vara mer ojämnt fördelade. Här några sådana.

Sambällsförståelse i nuet. Historikern bör, oavsett specialisering, också vara samtidshistoriker. I en viss mening; jag hänvisar till Marc Blochs skildring av när han och Henri Pirenne besökte Stockholm. Pirenne, antik- och medeltidshistorikern, ville se stadshuset, för det var nytt: ”Om jag var fornminnesvärdare skulle jag bara ha öga för de gamla föremålen. Men jag är historiker. Därför älskar jag livet.”¹⁵ Livet är det som pågår nu. Historikerna bör veta vilka problem som gäller, kunna se linjerna i dagens konflikter och tendenser. Utan detta intresse för samtiden kan egenskaper som överblick, syntes, translation och ansvarstagande värdering inte prägla kunskapen.

Kommunikativ förmåga. Historiker tillhör våra främsta författare och viktiga historiska verk är i regel bra litteratur. Men vår träning är ensidigt präglad av boken som monografi. Den mediala värld vi lever i präglas av mångfald samtidigt som historikernas utbildning bara i ringa utsträckning ägnas åt skrivande i olika genrer och medier, åt visuella medier, hybridiska framställningsformer. Utan sådan träning är det svårare att vara innovativ i mötet med brukare, publik och studenter.

Bejakande av relevans. Vi måste vilja spela en roll, äga en hunger och en törst efter att vår kunskap skall ha betydelse. Detta är ingen naturgiven egenskap, även om några har den som stark drivkraft. För att bli brett omfattad måste den uppövas och ges argument, till exempel av den typ som jag utvecklat ovan. Är inte den historiska kunskapen meningsfull för andra än historiker kommer det att skada historikerna mer än några andra, men i förlängningen också samhällets kvalitet och medborgarnas liv och välfärd. Hela kontinenter av klokt, kritiskt omdöme kommer att stanna i de akademiska cellerna.

Kritisk reflexivitet. Den interagerande kunskap jag förordar måste tillämpa historikernas metodarsenal och källkritiska skepsis så att den ifrågasätter maktens språk och förkländnader. En expertis mot intressen snarare än för intressen. Mer lik journalistens eller en offentlig intellektuells roll än den konventionella expertens, men med unik förmåga att tillföra oväntade ting och rotad i den unika bredden i historisk kunskap.

Dessa förslag till en mer interagerande historikerprofession får onekligen konsekvenser för hur vi ser på utbildning, forskarutbildning och forskning. Vi bör uppvärdera interaktiv kompetens. Vi bör själva skapa oss en närvaro i skärningsfältet mellan historia, policy och medier, ungefär som i Storbritannien där nätverket *History & Policy* på några få år samlat hundratals historiker och redan spelar en viktig roll inom rådgivning och debatt.¹⁶ Vi bör fundera över hur vi utformar våra akademiska miljöer; jag tror inte på

ämneshistorien som en framtida bas för den verksamhet som kommer att bli nödvändig. Men jag tror på miljöer där det historiska perspektivet är starkt närvarande och har en fungerande autonomi. Vi bör utnyttja universitetens mångfald för mer tvärgående kreativa gemenskaper av ett slag som vi antydde i *Alltings mått* och som jag apropå nya framväxande akademiska miljöer diskuterat som ”postdisciplinära”.¹⁷

Vi bör ha en bredare dialog med de många institutioner och intressen i samhället som vi vill vara av betydelse för. Vi bör skaffa oss bättre kunskap om vilka historikerna är och var och hur de verkar. Vi bör förstå vår egen samhällsroll och dess historiska förändringar, i sig ett historiskt kunskapsprojekt som vi bör inleda. Vi bör föra en bred och djup debatt om hur vi kan öka vår betydelse. Inte bara är detta viktigt, det bör dessutom vara ganska spännande och göra det mer lockande att vara historiker.

Swedish historians' significance deficit – and possible remedies

This article provides a brief outline of Swedish historiography since the 1950s, and makes the case for a change of focus in the future. It is argued that Swedish historians have been relatively absent from significant roles as public intellectuals, and that they have not been much in demand as experts by government, public agencies or institutions, or social movements. This has been compounded by a cautious self-understanding that emphasizes methodological rigor and professional virtues, and a swing towards cliometrics and attempts to apply social-science theory between the 1960s and the 1980s. Since the 1980s there has been a marked change in the public role of historians who have increasingly appeared as writers of popular non-fiction; however, historians are still not much used for public advice or as experts.

The main thrust of the article is a critical, constructive discussion of how the unnecessary shortcomings of Swedish historiography might be remedied. Starting from the idea that history is useful because of its eclectic use of multiple sources of information, the author argues that historians have a unique capacity to take a ‘deprivileging’ view of the relevant circumstances to explain and analyse current issues. Thus history could, and should, enhance its societal use and value significantly. Reference is made to Harry Collins and Robert Evans’s, *Reconsidering Expertise* (2007), sociologists of science who distinguish between *contributory expertise* – those at home in a community of primary knowledge producers – and a wider community of *interactional expertise*. In the present article, it is argued that in future, Swedish historiography should put far greater emphasis on the latter. The forms and quality of interactional expertise should be cultivated, making history more relevant

to society and citizens and addressing major societal challenges. Finally, the author identifies the desirable characteristics that will make this change materialize, not only in terms of historical knowledge – *overview*, *synthesis*, *translation*, and *responsible directionality* – but also a set of professional virtues – *understanding society in the present*, *communicative skill*, *embracing relevance*, and *critical reflexivity* – that should preferably distinguish the individual historian.

Keywords: historiography, Sweden, humanities, expertise, scientific advice, historical method

Noter

- 1 Klas Åmark, *Varför historia?*, Lund 2011.
- 2 Victoria Höög, "Idéhistoria och den klassiska bildningstraditionen: Reflektioner över humanioras framtid i det senmoderna samhället", i *Hvor kommer idéhistorien fra? Tematiske og teoretiske brytninger i idéhistoriefaget*, Sven Arntzén & Otto M. Christensen (red.), Kristiansand 2003, s. 124.
- 3 Anders Ekström & Sverker Sörlin, *Alltings mått. Humanistisk kunskap i framtidens sambälle*, Stockholm 2012.
- 4 Birgitta Odén, "Historia och framtid: Föredrag vid Lunds universitetshistoriska sällskaps årsmöte" (1998), i *Den mångfaldiga historien. Tio historiker om forskningen inför framtiden*, Roger Qvaresell & Bengt Sandin (red.), Lund 2000.
- 5 R. A. Pielke Jr., *The Honest Broker. Making Sense of Science in Policy and Politics*, Cambridge 2007.
- 6 Theodore M. Porter, *Trust in Numbers. The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life*, Princeton, NJ 1995. Se även Henrik Höjer, *Svenska siffror. Nationell integration och identifikation genom statistik 1800–1870*, Hedemora 2001.
- 7 Libby Robin, Sverker Sörlin, Paul Warde (red.), *The Future of Nature. Documents of Global Change*, New Haven, CT 2013.
- 8 Kristin Asdal, *Politikkens natur – naturens politikk*, Oslo 2011.
- 9 Harry Collins & Robert Evans, *Rethinking Expertise*, Chicago 2007.
- 10 Alfred Crosby, *America, Russia, Hemp, and Napoleon. American Trade with Russia and the Baltic, 1793–1812*, Columbus, OH 1965; densamme, *The Columbian Exchange. Biological and Cultural Consequences of 1492* (1972), ny uppl. New York 2003.
- 11 Alfred Crosby, *Den ekologiska imperialismen: Europas biologiska expansion, 900–1900* (1986), sv. övers. Margareta Eklöf och med inledning av Sverker Sörlin, Stockholm 1999.
- 12 Hans-Albin Larsson, "Barnet kastades ut med badvattnet. Historien om hur skolans historieundervisning närmast blev historia", *Historielärarnas förenings årsskrift* 2001; densamme, *Mot bättre vetande. En svensk skolhistoria*, Stockholm 2011, s. 210–211.
- 13 Marjorie Garber, *Academic Instincts*, Princeton, NJ 2001.
- 14 Se t ex Andy Stirling, *Direction, Distribution and Diversity! Pluralising Progress in Innovation, Sustainability and Development*, STEPS Working Paper 32, Brighton: STEPS Centre, men också densamme, "Participation, precaution and reflexive governance for sustainable development", i *Governing Sustainability*, A. Jordan & N. Adger (red.), Cambridge 2009.
- 15 Samtalet utspelades då Bloch och Pirenne efter historikerkongressen i Oslo 1928 besökte Stockholm tillsammans och återgavs av den påtagligt imponerade Marc Bloch i den

skrift om historikerns uppdrag som han nedtecknade i koncentrationslägret 1941 och som sedermera publicerades som *Apologie pour l'histoire ou metier d'historien* (Paris 1959); citatet återfinns på s. 13 i originalet. Kapitlet som avsnittet ingår i bär den talande titeln "Comprendre le passé par le présent".

- 16 Från nätverkets hemsida (<http://www.historyandpolicy.org>, 2013-09-01) kan man inhämta: "History & Policy works for better public policy through an understanding of history by connecting historians, policy makers and the media. We believe study of the past can offer important lessons for the 21st century. We are the only project in the UK providing access to an international network of almost 400 historians with a broad range of expertise. H&P offers a range of resources for historians, policy makers and journalists." Bland de skrifter som omnämns och där nätverkets historiker medverkat vill jag egentligen bara lyfta fram en, därför att den klargör betydelsen av historia och historiker för utvecklings- och biståndspolitiken, ett område där dessa varit nästan helt frånvarande i svensk debatt och myndighetsutövning: C.A. Bayly, Vijayendra Rao, Simon Szreter & Michael Woolcock (red.), *History, Historians and Development Policy. A Necessary Dialogue*, Manchester 2011.
- 17 Sverker Sörlin, "Postdisciplinär humanistisk kunskap", *Kulturella perspektiv* 2013:1.